

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Н. Р. Нижник*, В. О. Кучеренко**

ПРОМИСЛОВО-ФІНАНСОВІ ГРУПИ — ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМОК ГОСПОДАРЮВАННЯ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

Ринкова економіка будь-якої держави, як і України, ніколи не обходилась без втручання держави. Змінювались лише завдання, форми, методи та масштаби цього втручання. Спочатку це була охорона приватної власності нового класу підприємців, що почав зароджуватись, сприяння розвитку транспорту та зв'язку, підтримка молоді національної промисловості та захисту внутрішнього ринку від іноземних конкурентів. Потім із розвитком економіки України, формування її кредитно-фінансової системи, ускладнення галузевої структури виробництва та соціальної структури самого суспільства зростає необхідність все більш різноманітніших корегувань результатів роботи ринкового механізму.

При вдосконаленні цього механізму як регулятора з постійно змінюючим попитом та пропозиціями до його "компетенції" входить лише порівняно вузький сегмент суспільних відносин, за межами якого залишився широкий діапазон тісно пов'язаних із ним соціальних, економічних, міжнаціональних, міждержавних та інших відносин. Ринок впливає на ці сфери суспільного життя, але не здатний їх регулювати. Цю функцію бере на себе держава.

Тому дуже важливо визначити межі впливу держави на життєдіяльність людей та формування функціонування різних форм сфери підприємництва. Адже ще на початку ХХ ст. вітчизняні правознавці зазначили, що встановлення публічної правової організації в господарстві сприятиме зростанню державної влади над людьми.

Адже держава, через свої органи виражає загальні для всіх, інтегровані потреби, інтереси та цілі життєдіяльності громадян. Отже, має забезпечувати реалізацію прав та свобод людини та створювати простір для активності і творчості своїх громадян, а також упорядковувати діяльність окремих громадян та формувати організаційні засади в суспільстві.

Ринкове та державне регулювання — складні елементи саморозвиваючої системи. В ході її еволюції модернізуються ці дві складові — як ринкова, так і державна, пристосовуючись до нових умов та одне до одного. Аналіз показує, що товарний ринок доповнився ринком цінних паперів. У

© Нижник Н. Р., Кучеренко В. О., 2006

* завідувач відділу моніторингу ефективності законодавства Інституту законодавства Верховної Ради України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Академії правових наук України, Заслужений юрист України

** директор ДП "Червоненський завод продтоварів"

кожному із цих сегментів ринку в Україні постійно з'являються все нові і нові інструменти, форми та методи. В свою чергу, державне втручання в економіку також постійно ускладнюється.

Діяльність держави в системі-ринкових відносин визначаються такими основними напрямками.

Перший — формування правової основи становлення, функціонування і розвитку економіки, та її інфраструктури. Друге — забезпечення збереження ринкового механізму, умов його конструктивної роботи, передбаченого демонополізацію економіки, її ефективну антиінфляційну профілактику, що проводиться за допомогою стабільної грошової політики, підтримання системи фінансів в потрібних об'ємах, бездефіцитному стані і деяких інших елементів.

У зв'язку з цим особливого значення набувають питання формування, промислово-фінансових груп (ПФГ), що відіграють важливу роль та займають значне місце у державах із високорозвинутою ринковою економікою.

Світова практика демонструє багато різноманітних підходів до інтеграції в сфері економіки, особливо підприємництва, неможливістю використання єдиних теорій та процедур, не враховуючих права людини та особливості національних економік. Прикладом можуть бути так звані “безкордонні підприємства” або мережеві корпорації, з широким використанням ринкових зв'язків на основі угод та договорів управління.

Саме договірні відносини дозволяють гнучкіше та оперативніше вирішувати складні питання організаційного бізнесу без використання спеціально створюваних централізованих структур. При цьому створюються додаткові можливості для залучення до вирішення складних завдань найбільш компетентних спеціалістів, скорочення транзакційних витрат, широкого застосування передових інформаційних технологій, розповсюдження кращого управлінського досвіду, оцінки надійності партнерів по бізнесу. Досить згадати, що про поєднання промислового та фінансового капіталу ще в 1910 році у відомій роботі Р. Гільфердинга “Фінансовий капітал” сказано:

1. Все зростаюча частина промислового капіталу не належить тим промисловцям, які його використовують. Розпорядження над капіталом вони отримують лише при посередництві банку, останній представляє собою власника капіталу.

2. Все більшу частину своїх капіталів банкам приходиться закріплювати в промисловості. Банкір стає промисловим капіталістом. Тим самим все більш помітна частина капіталу, що застосовується промисловістю, представляє собою фінансовий капітал.

Банки стають посередниками між промисловцями та населенням у процесі розміщення емітуємих акцій. Банк потрібен промисловцю для вирішення таких завдань як: визначити потрібний час і умови випуску цінних паперів та ін..

Оскільки процес розміщення тривалий, то приток засобів без фінансового посередника може бути повільним і нерівномірним; важливо щоб акції потрапили не до спекулянтів, а в “тверді руки”.

Великі банки часто виплачують підприємству зразу всю суму нової емісії і збувають папери за свій кошт і ризик.

Підприємству це вигідно; вигідно може бути і банку, доходи якого від емісійних операцій можуть бути досить великі за рахунок привласнення різниці між випускним курсу і ринковою ціною акцій. У процесі емісійних операцій банк може одночасно забезпечити собі великий пакет акцій¹.

На думку В. Л. Луньова потрібно розрізняти дві лінії групування фінансово-промислових груп. Одна стосується об'єднання самих великих фірм — це є утворення власне ФПГ. Вони представляють собою мережу майнових і контрактних відносин між великою фірмою алігополістичного типу і невеликими та середніми компаніями.

Інтеграція підприємств у рамках такого утворення — переважно вертикальна; відповідно встановлюється контроль “зверху до низу” за діяльність учасників групи. Зустрічається також,

¹ Лысов В. И. Формирование крупных интегрированных структур в российской экономике. — М.: Изд-во МГУ, 2000. — С. 23-24.

і горизонтальна інтеграція у виробництві готових продуктів та послуг².

Основою при створенні підприємницьких груп є намагання ефективно впливати на ринок за допомогою контролю над виробничо—розподільчим циклом із одного центру. Наприклад, комплекс “Рівер-Руж”, господарем якого був Г. Форд, на початку ХХ ст. охоплював весь процес виробництва автомобілів — від виплавки сталі до випуску готової машини. Життя показало, що зосередженість виробництва всіх необхідних компонентів для випуску продукції в рамках однієї фірми веде до втрат, що переважають можливі переваги подібної монополізації.

Аналіз практики показує, що технологія виробництва диктує той чи інший оптимальний розмір підприємства; вихід за його межі веде до економічних збитків, компанії, що купують компоненти своїх виробів у зовнішніх поставників, мають ряд переваг. Їм вдається позбавитись організаційного розбухання, що властиве великому бізнесу, Але такі компанії виграють і у використанні нової технології: їм не потрібно її купувати на стороні, оскільки технології створюється поставщиками; відповідно не потрібно перевчати робітників та вносити зміни до процедур управління і організації.

Такі компанії, відповідно, суттєво скорочують збитки, що виникають у результаті адаптації до науково-технічного прогресу. На противагу цьому орієнтація на виробництво всіх компонентів всередині великої компанії породжує жорстокість, часто позбавляє свободи вибору, маневрів. Єдиний суб’єкт — виробник якогось компоненту всередині компанії отримує можливість стати “внутрішнім монополістом” здатним піднімати ціни для своїх “домашніх споживачів”. Але отримання компонентів від зовнішніх поставників має і свої мінуси: посилюється ненадійність поставок, збільшується вірогідність погіршення поставок, збільшується вірогідність погіршення якості. На подолання таких недоліків і націлено створення і організація підприємницької групи, для якої характерно постійність зв’язків із незалежними поставщиками. Промислові та торгові компанії нерідко володіють банками або фінансовими компаніями. Так, “Дженерал моторс ексептанс карпорейшн” велике в США джерело комерційних кредитів. “Дженерал електрик кепітал” фінансує злиття та поглинання за рахунок займаних коштів і займається комерційним лізингом літаків та промислового устаткування. АТТ продає мільйони кредитних карточок. “Форд мотор” володіє ощадними і кредитними компаніями в Каліфорнії, Колорадо та Нью-Йорку. Поєднання промисловості та фінансів не випадкове, адже воно опирається на реальну базу. Володіння фінансовими операціями сприяє розвитку основного бізнесу, наприклад, через кредитування споживачів. Завдяки власним фінансовим компаніям можна мобілізувати капітали, не беручи допомогу банків. Для підприємницьких груп характерно переважно вертикальна інтеграція; для ФПГ найбільше значення мають горизонтальні зв’язки.

Утворення груп здійснюється різними шляхами.

Перший — розподіл фірми на кілька самостійних компаній. Наприклад, італійський “Фіат” в 80-і роки був поділений на 12 компаній, для того, щоб кожна мала доступ на ринок капіталу.

Другий із можливих шляхів — відокремлення будь-якого підрозділу від материнської компанії; робиться це з метою запобігання організаційному розбуханню.

Третій шлях — злиття та поглинання компаній, у ході чого одна з них (головна фірма) оволодіває контрольним пакетом акцій іншої.

Четвертий шлях полягає у групуванні, що спирається на банки, які фінансують діяльність компаній і при цьому її координують;

П’ятий шлях — фірми укладають контракти про управління, трансферт технологій, довготривалій закупівлі товарів.

Аналіз показує, що перший, другий та четвертий шляхи, що викладені, не потребують для організації і реалізації великих капіталів. А ось третій, що потребує злиття та поглинання є найбільш

² Лунев В. Л. Тактика і стратегія управління фірмой: Учебное пособие. — М: Финпрес, НГАЭиУ, 1997. — С. 32.

дорогим. Фінансуються ці угоди: через банки або фінансові компанії, якими часто володіють промисловіці і торгові компанії; злиття та поглинання можуть фінансуватися за рахунок коштів, що зайняті та можуть покриватися наявними коштами або через обмін акціями і облігаціями; не виключаються і змішані варіанти³.

Отже, тісні зв'язки банків та промисловості в будь-якій державі мають таке значення для народного господарства:

- а) забезпечують фінансовий тил розвитку промисловості;
- б) банки сприяють капіталізації промисловості та розвитку ринкових відносин;
- в) банки прискорюють процес концентрації промислового виробництва, сприяючи організації трестів, концернів, зосередженню економічної влади в руках небагатьох осіб⁴.

Регулювання діяльності фінансово-промислових груп може приймати різні форми. Перша — координація діяльності через холдингові компанії. прикладом може бути концерн Ф. Флікос (Німеччина). До складу цього концерну входять 49 компаній, в тому числі 17 фінансових. Він представляє собою групування великих фірм олігополістичного типу: “Динаміт Нобель”, “Будерус”, “Фельдмюле”, “Краус Морфей”. Концерн не володіє власною банківською компанією і спирається у своїй діяльності на зв'язки з “Дойчебанк”.

Важливого значення набуває правове регулювання формування, організації та функціонування промислово-фінансових груп (ПФГ).

При другій формі роль координатора можуть виконувати траст-фонди і банк (так поставлені справи в групі Рокфеллера).

Сутність третьої форми в тому, що єдність учасників ПФГ забезпечується через взаємне володіння акціями, ця форма розповсюджена у Японії. Середня доля перехресного володіння акціями всередині груп “Міцубісі”, “Міцудзі”, “Сумітомо” в 1987 р. складала 28,93 %, груп “Фойе”, “Дайіні Канге” і “Санва” — 16,36 %; в середньому для шести головних фінансово-промислових груп — 22,65 %. Перехресне володіння акціями попереджує захоплення з боку іноземного капіталу. Центральним органом координації японських ПФГ є таємні наради президентів фірм. Закритість стосується також порядку денного. Групові відносини будуються так, щоб забезпечити допомогу компаніям — членам, що мають труднощі. Ще одна суттєва особливість японських ПФГ — фінансування із головного банку. Серцевину фінансово-промислових груп Японії утворюють банки і генеральні торгові компанії. Внутрішньогрупові угоди проводять через генеральну торгову компанію, яка продає продукти, що виробляються компаніями — членами групи, і купує сировину.

Вибір того чи іншого способу правового регулювання залежить не тільки від змісту правовідносин, але й інших факторів.

Аналіз показує, що в багатьох країнах спостерігається визнання загальнонаціонального значення публічної сфери, ролі держави в забезпеченні статусу громадян на рівні світового стандарту, в суспільному прогресі та створенні національних інститутів.

Ми поділяємо точку зору доктора юридичних наук, професора С. І. Носова, який вважає, що “публічне право не потрібно зводити лише до забезпечення державних інтересів. Крім загальних інтересів людей, суспільства в цілому існують і інтереси індивідів. Приватне право не може існувати без публічного і навпаки. Публічне право все глибше проникає в тканину галузей приватного права. Якісно змінюється і саме публічне право. В ньому з розвитком різних галузей та інститутів права все більше складається свого роду “Паритет” приватних і публічних засад⁵.

³ Лунев В. Л. Тактика и стратегия управления фирмой: Учебное пособие. — М: Финпрес, НГАЭиУ, 1997. — С. 34-35.

⁴ Лысов В. И. Формирование крупных интегрированных структур в российской экономике. — М.: Изд-во МГУ, 2000. — С. 24.

⁵ Носов С. И. Акционерное законодательство России: история, теоретический анализ, тенденции развития. — М.: РАГС, 2001. — С. 134-135.

Закон України “Про промислово-фінансові групи в Україні” (затверджений Президентом України 21.XI.1995 р.) має жорстку орієнтацію на відстоювання національних інтересів в економіці.

Промислово-фінансові групи створюються за рішенням Уряду України на назначений термін із метою реалізації державних програм розвитку пріоритетних галузей виробництва та структурної перебудови економіки України, а також виробництва кінцевої продукції (ст. 1).

При цьому остання має вироблятися головним підприємством групи — резидентом України, яке платить податки і забезпечує збут продукції. Таким чином, створення транснаціональних груп, за українським законодавством, можливо лише в тому випадку, якщо спрямованість товарних потоків забезпечується тільки в бік України.

Особливістю українського законодавства є також те, що головне підприємство та учасники груп мають укласти генеральну угоду про спільну діяльність на виробництво кінцевої продукції, яка включає такі питання, як: перелік державних програм, для реалізації яких створюється група, перелік видів кінцевої продукції, кандидата ПФГ, його права, обов'язки, порядок звільнення від посади.

Важливою специфікою цього закону є введення кількісного об'єму реалізації кінцевої продукції групи кожного року. Терміни виходу на контрольні рубежі за об'ємом реалізації може бути продовжено спеціальною постановою Кабінету Міністрів України у випадку створення групи для виробництва нових видів продукції з довгостроковим циклом виробництва. Отже, цей порядок автоматично відсікає можливість присвоєння державного статусу незначним по обігу компаніям.

Особливо слід підкреслити, що для реєстрації ПФГ ініціатори мають представити техніко-економічний проект створення групи. Позитивом є вимога високого ступеню конкретизації в документі і процедурою створення ПФГ, що регламентовано в положенні про створення (реєстрацію), реорганізацію і ліквідацію промислово-фінансових груп, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України № 78 від 20 липня 1996 року.

Використання публічно-правових основ формування та функціонування ПФГ є в ряді випадків об'єктивно необхідним.

Так, необхідне державне регулювання питань виділення і обліку земель, на яких розміщуються ПФГ, визначення режиму їх використання. Саме держава забезпечує використання природних ресурсів, встановлює обмеження і т. д.

Сферою, де використовуються публічно-правові основи при формуванні та функціонуванні ПФГ є відносини, що виникають при розробці генеральної угоди.

Так, при розробці генеральної угоди про спільну діяльність потрібно передбачити:

- перелік затверджених державних програм, з метою реалізації яких створюється група;
- перелік видів кінцевої продукції;
- взаємні зобов'язання учасників.

Важливим є також те, що Положення передбачає обов'язково: затвердження на зборах проекту техніко-економічного обґрунтування утворення групи; розробку проектів двохсторонніх угод про поставки проміжної продукції; визначення уповноваженої особи ініціаторів створення групи.

В умовах глобалізації великого значення набуває інтеграція України з іншими державами в сфері підприємства, особливо на терені СНД.

Від Українського законодавства щодо формування, організації і функціонування ПФГ провадить широку трактовку сутності інтеграційних структур.

Згідно Указу Президента РБ від 16.08.1996 р. № 47 було прийнято Положення про державний реєстр фінансово-промислових та інших господарських груп Республіки Білорусь.

Під державним реєстром законодавцем розуміється єдиний банк про створені, реорганізовані та ліквідовані фінансово-промислові та інші господарські групи, зареєстровані на території республіки, незалежно від їх організаційно-правової форми. На кожну господарську групу в реєстрі заводиться спеціальний запис, що містить дані не тільки про склад учасників і уповноваженого представника, але і інші дані, що характеризують специфіку структури капіталу і кооперації.

В червні 1999 р. прийнятий закон РБ “Про фінансово-промислові групи” який надто уніфікований з аналогічним російським законом, але має свої особливості.

По-перше, до транснаціональних ФПГ віднесені об’єднання юридичних осіб, серед яких можуть бути резиденти і нерезиденти Республіки Білорусь.

По-друге, білоруський закон передбачає можливість не застосовувати нову центральну компанію, а наділяти відповідними повноваженнями одного з учасників груп.

По-третє, деталізована структура Договору про створення ФПГ, де відображаються такі питання, як спосіб, за допомогою якого створюється група і реалізується спільне господарське завдання, порядок розподілу прибутку і сплати податків.

Уся ж діяльність центральної компанії ведеться винятково для забезпечення діяльності фінансово-промислової групи.

В Росії склалась законодавча та нормативна база формування і функціонування компаній різного типу. Законодавство про фінансово-промислові групи Росії до правового поля ввело поняття “транснаціональної” та “міждержавної” фінансово-промислової групи. Згідно з законом про ПФГ Росії у випадку створення транснаціональної фінансово-промислової групи на основі міждержавної угоди їй присвоюється статус міждержавної (міжнародної) групи.

Транснаціональна корпорація — юридична особа (або сукупність юридичних осіб);

- що має у власності, господарському володінні або оперативному управлінні відокремлене майно та території двох або більше Сторін;

- утворена юридичними особами двох і більше Сторін;

- зареєстрована в якості корпорації у відповідності з конвенцією про транснаціональні корпорації, підписаною в березні 1998 р главами урядів семи держав СНД⁶.

Аналіз теорії та практики формування та функціонування ПФГ України з об’єднаннями інших держав показує наступні труднощі: “нестиковка”, несумісність національних законодавств та нормативної бази по створенню ПФГ. Закон України “Про промислово-фінансові групи” чітко пов’язує їх діяльність із реалізацією лише національних промислових пріоритетів і попереднім укладанням міждержавного договору, що підлягає ратифікації Верховною Радою України.

Зазначимо, що згідно з російським законодавством транснаціональна ПФГ тільки з участю підприємств держав СНД.

В обов’язковому порядку законодавство Росії приписує створення управлінської структури, що ускладнює на довгий термін (2-3 роки) процеси керованості в ФПГ.

Великого нормативного значення набуває також розробка організаційного проекту ПФГ, вимоги до змісту якого встановлюється урядом як у Білорусії, так і в Росії.

Потрібно мати на увазі, що не кожний проект по створенню підприємства, АТ, чи ПФГ відповідає інтересам держави чи регіону.

Тому вибираючи партнера важливо оцінити не тільки ефективність складової ПФГ, але і як ПФГ в цілому впливатиме на економіку та умови життя в суспільстві. З цієї точки зору доцільно використовувати такі критерії:

- критерій прибутковості ПФГ;

- критерій забезпечення зайнятості населення робочими місцями;

- критерій забезпечення ресурсами;

- критерій вписаності ПФГ в структуру економіки на державному і місцевому рівнях.

Держава визначає особливості створення і правового положення ПФГ.

В Україні ПФГ створюється за рішенням Кабінету Міністрів України, яке є підставою для реєстрації ПФГ. Реєстрація ПФГ та видача відповідного свідоцтва здійснюється Міністерством

⁶ Хуснутдинов М., Винслав Ю. Конференция о транснациональных корпорациях: условия принятия, содержание и проблемы реализации // Российский экономический журнал. — 1998. — № 4.

економіки та з питань європейської інтеграції України. Документи для створення ПФФГ на розгляд Кабінету Міністрів України подає особа, уповноважена на це підприємствами, установами, організаціями, які виступили з ініціативою щодо створення ПФФГ та уклали Генеральну угоду.

Уповноважена особа представляє інтереси зазначених підприємств, установ, організацій у Кабінеті Міністрів України на підставі довіреності.

Держава визначає компетенцію уповноваженої особи.

До компетенції уповноваженої особи повинні належати:

- державна реєстрація ПФФГ, а також зміни складу учасників, договір про створення ПФФГ;
- визначення документів, необхідних для державної реєстрації;
- ведення державного реєстру ФППГ;
- прийняття рішення про призупинення дії посвідчення про реєстрацію ПФФГ і її ліквідацію;
- організація проведення експертизи документів, що представлені для реєстрації ПФФГ;
- затвердження результатів грошової оцінки майна, майнових та немайнових прав при формуванні статутного капіталу та утворення майна для здійснення спільної діяльності учасників ПФФГ;
- перевірка діяльності ПФФГ, прийняття заходів державного регулювання.

Для створення ПФФГ Кабінетові Міністрів подаються такі документи:

- довіреність уповноваженої особи на право представляти в Кабінеті міністрів України інтереси підприємств, установ, організацій, які виступили з ініціативою щодо створення ПФФГ та уклали Генеральну угоду;

Генеральна угода:

- нотаріально посвідчені копії установчих документів та свідоцтв про державну реєстрацію українських підприємств, які ініціюють створення та мають на меті увійти до складу ПФФГ;
- техніко-економічне обґрунтування створення ПФФГ;
- дозвіл Антимонопольного комітету України;
- висновок центрального органу виконавчої влади, до компетенції якого належать питання формування та реалізації державної політики у відповідній сфері діяльності, Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, фонду державного майна України про діяльність створення ПФФГ, а також стосовно техніко-економічного обґрунтування та Генеральної угоди;
- документ про перерахування до Державного бюджету України, державного мита за прийняття проекту створення ПФФГ до розгляду Кабінетом Міністрів України.

Угода також визначає ПФФГ, мету і терміни об'єднання; порядок утворення і фінансування діяльності:

- визначається головне підприємство ПФФГ, його місцезнаходження та повноваження;
- порядок призначення і звільнення з посади президент ПФФГ, його права та обов'язки;
- перелік учасників ПФФГ;
- перелік кінцевої продукції ПФФГ;
- засоби забезпечення керівництва діяльністю кожного учасника з боку головного підприємства;
- повноваження органів управління ПФФГ і головного підприємства, а також прийняття ними рішень;
- основні зобов'язання кожного учасника по веденню спільної діяльності, в тому числі по наданню необхідної інформації головному підприємству, а також для забезпечення її повноважним представникам можливості брати участь в управлінні кожного учасника;
- склад і вартість загального майна учасників і майна кожного;
- порядок та умови консолідації активів учасників у рамках ПФФГ, їх зобов'язання по створенню загальних майнових і фінансових фондів для ведення спільної діяльності;
- відповідальність по зобов'язанням головного підприємства ПФФГ, у тому числі в частині реалізації організаційного проекту, умови виконання зобов'язань солідарної відповідальності за діяльність в рамках ПФФГ;
- порядок визначення розміру і вартості долі кожного учасника в загальному об'ємі

- порядок визначення розміру і вартості долі кожного учасника в загальному об'ємі продукції, що буде вироблятися в процесі їх спільної діяльності в рамках ПФГ, а також в доходах від вищезазначеної діяльності, в тому числі у придбаному майні;

- порядок розподілу між учасниками прибутків, отриманих від їх діяльності в рамках ПФГ;
- порядок виходу із ПФГ, а також зв'язані з цим майнові наслідки;
- порядок ведення спільної облікової політики, консолідованого бухгалтерського обліку та звітності;
- права та взаємні зобов'язання учасників ПФГ;
- термін дії генеральної угоди;
- інші умови діяльності ПФГ.

Велике значення для практики мають створення транснаціональних та міждержавних ПФГ, проте аналіз показує, що єдиного методичного підходу при створенні цих ПФГ як в Україні, так і на терені колишнього СРСР не існує.

На жаль, не відпрацьовані механізми усунення тих перепон, що існують у зовнішньоекономічній діяльності та негативно впливають на спільну міжнародну діяльність у промислово-фінансовій сфері.

Так, Закон України "Про промислово-фінансові групи"⁷ в Україні (від 21 листопада 1995 р. № 473/95-ВР встановлює (ст. 3), що реєстрація групи передбачає представлення Кабінету Міністрів України техніко-економічного проекту обґрунтування її створення.

Кабінет Міністрів України приймає рішення про реєстрацію ПФГ на основі проекту створення групи.

В положенні про створення (реєстрацію), реорганізацію і ліквідацію промислово-фінансових груп, затвердженому Кабінетом Міністрів України від 20 червня 1996 р. № 781, встановлено (п. 11), що ініціатори створення ПФГ розробляють і на загальних зборах затверджують техніко-економічний проект обґрунтування ПФГ. У той же час складу даних, що мають бути в проекті, національна нормативно-правова база не містить.

Отже, міждержавна нормативно-правова база, а також законодавство України вказує на необхідність представлення при реєстрації ПФГ організаційного проекту, що обґрунтовує доцільність і ефективність створення ПФГ.

Для впорядкування процесів створення МПФГ їх ініціаторам доцільно проводити загальну узгоджену позицію за трьома основними і внутрішньо взаємопов'язаними документами, до яких відносяться:

- 1) договір про створення МПФГ;
- 2) організаційний (техніко-економічний проект);
- 3) міждержавна угода (міждержавний договір) про створення ПФГ.

Цільове призначення вищезазначених документів різне, але при створенні ПФГ мають бути розроблені спільні методичні вимоги до організаційно-економічного обґрунтування створення ПФГ;

Яскраво проявляються державні засади в регулюванні господарської діяльності ПФГ, що проявляється в експертизі документів, яка проводиться при реєстрації ПФГ як у державі, де буде знаходитися ПФГ, так і в державі, з якою створюється ця група.

На наш погляд, велике значення при формуванні та організації ПФГ має експертиза документів по створенню ПФГ. До її напрямків доцільно віднести:

- відповідність вимогам законодавства України, указам Президента України, постановам і розпорядженням Кабінету Міністрів України;
- ступінь орієнтації діяльності ПФГ на вирішення державної промислово-фінансової політики, цільових програм із пріоритетних напрямків розвитку економіки України;
- чіткість проробки завдань спільної діяльності учасників ПФГ;

⁷ ВВР. — 1996. — № 23. — Ст. 88.

- наявність промислового та фінансового потенціалу учасників ПФГ;
- кількість та межі об'єднання капіталів та ресурсів учасників ПФГ;
- ступінь реалізації угод про створення ПФГ та інші.

Присвоєння статусу ТПФГ або МПФГ є наслідком дотримання ряду умов, у тому числі:

- обов'язкове здійснення підприємствами ПФГ своєї основної діяльності на території двох і (або) більше держав;
- об'єми спільної діяльності та розміри ПФГ мають бути досить великими та ін.;
- створюючи ПФГ учасники враховують організаційно-правові засади та особливості митного, податкового. Валютного та іншого законодавства.

Втручання держави потрібно якраз для того, щоб забезпечити Кабінету Міністрів України розглянути документи і прийняти рішення про створення ПФГ або про відмову в такому створенні: у тримісячний строк — щодо створення української ПФГ; у шестимісячний строк — щодо створення транснаціональної ПФГ;

Відмова у створенні ПФГ оформляється протокольним рішенням Кабінету Міністрів України. Підставою може бути: висновок центрального органу виконавчої влади, до компетенції якого належать питання формування та реалізації державної політики у відповідній сфері діяльності, Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, Фонду державного майна України, Міністерства фінансів України щодо недоцільності створення ПФГ; відсутності дозволу Антимонопольного комітету України; невідповідність поданих документів вимогам чинного законодавства.

Реорганізація ПФГ здійснюється шляхом виходу з її складу головного підприємства чи учасника ПФГ або включення до її складу нового учасника ПФГ. Рішення про реорганізацію ПФГ приймається Кабінетом Міністрів України. Важливою формою публічно-правового регулювання є примусова ліквідація ПФГ. Ліквідація ПФГ здійснюється у випадку: закінчення строку дії Генеральної угоди; неможливості подальшого функціонування ПФГ внаслідок виходу з її складу головного підприємства чи учасника ПФГ або виявлення ініціативи учасниками ПФГ (за рішенням Кабінету Міністрів України).

ТПФГ вважається ліквідованою з моменту її виключення із відповідного державного реєстру на підставі спільного рішення уповноважених державних органів усіх учасників про припинення дії свідчення про державну реєстрацію ТПФГ. Уповноважені державні органи учасників після прийняття рішення про ліквідацію ТПФГ повідомляють про це уряди учасників, головне підприємство, органи його статистичного обліку та податкові органи за місцем реєстрації. Інформація про ліквідацію ТПФГ публікується в засобах масової інформації сторін.

ТПФГ може бути ліквідована на підставі рішення уповноваженого державного органу, що зареєстрував цю ТПФГ, у зв'язку з припиненням дії відповідної міждержавної угоди, договору про створення, у випадках не усунення учасниками виявлених уповноваженим органом порушень, а також на інших підставах, передбачених законодавством учасника, на території якого зареєстровано ТПФГ. При цьому уповноважений державний орган, що здійснив державну реєстрацію ліквідованої ТПФГ, узгоджує своє рішення про ліквідацію з уповноваженим державним органом інших учасників (учасника).

З моменту ліквідації ТПФГ учасники мають нести солідарну відповідальність по невиконаним зобов'язанням по відношенню до третіх осіб або МПФГ.

Потрібно відмітити, що в практиці формування міждержавних ПФГ використовувались в основному два типи міжурядових угод. По-перше, це двохсторонні угоди про основні принципи створення ПФГ, що мають значення для встановлення пріоритетних напрямків спільної діяльності. Наприклад, у відповідній угоді між Урядом України та Російської Федерації перспективними сферами створення російсько-українських ФПГ визнані: проектування, будівництво, реконструкція та експлуатація газових транспортних трубопроводів; виробництво феросплавів

на марганцевій основі; виробництво листової сталі, газопровідних труб великого діаметру і труб нафтового сортаменту для нафтодобувної промисловості; виробництво морських та річкових суден, аерокосмічної техніки, устаткування для атомної енергетики та ін.⁸

Потрібно відмітити також, що використовувалися міжурядові угоди як безпосередній інструмент при створенні конкретних ПФФГ.

Велике значення має державна підтримка формування та функціонування ПФФГ. Заходами державної підтримки можуть бути:

- зарахування заборгованості учасника фінансово — промислової групи, акції якого реалізуються на інвестиційних конкурсах, в об'єм передбачених умовами інвестиційних конкурсів інвестицій для ПФФГ;
- надання учасникам ПФФГ права самостійно визначити терміни амортизації устаткування і накопичення амортизаційних відрахувань з направленням отриманих засобів на діяльність ПФФГ;
- передача у довірене управління центральній компанії (головному підприємству) ПФФГ тимчасово закріплених за державою пакетів акцій цієї ПФФГ;
- надання державних гарантій для залучення різного роду інвестицій;
- надання інвестиційних кредитів та іншої фінансової підтримки для реалізації інвестиційних проектів та програм ПФФГ.

Державна підтримка та інші додаткові пільги діяльності ПФФГ⁹ можуть бути надані на основі результатів державної експертизи інвестиційних проектів та програм ПФФГ, що має проводитись уповноваженими органами державного управління.

Публічно-правові начала використовуються при здійсненні державного контролю за розміщенням та формуванням ПФФГ, екологічного, санітарного та іншого контролю¹⁰.

Сприятливі умови, створені державним втручанням в економіку в межах окремих країн, можуть бути хорошим середовищем для формування та функціонування ПФФГ. При цьому державні гарантії захисту інтересів ТПФФГ внесуть конструктивізм в інтеграційні процеси в промислово-фінансовій сфері.

Безумовно, правовий режим функціонування ТПФФГ на території кожного із учасників не може бути менш сприятливим, ніж відповідний режим для майна та майнових прав, а також умови для інвестиційної діяльності юридичних осіб учасників. Зміна міжнародних нормативних правових актів або іншого законодавства учасників, що погіршує положення ТПФФГ, зворотної сили не має. Учасники мають гарантувати дотримання законних прав і інтересів та створюваних при їх участі ТПФФГ. Інвестиції, що зв'язані з функціонуванням ТПФФГ на території учасників, не можуть бути націоналізовані, реквізовані та піддані іншим діям, що позбавляють інвестора його права власності, окрім як за вироком або рішенням суду, а також з мотивів суспільної необхідності у випадках стихійних бід, аварій, епідемії та інших обставин, що мають надзвичайний характер. У випадку примусового відчуження за рішенням суду або за мотивами суспільної необхідності у відповідності з законодавством учасника останній забезпечує іншому учаснику своєчасну, адекватну та ефективну компенсацію власності відчуженого майна, що визначено на основі незалежної оцінки. Державні органи та їх посадові особи при виданні актів, прийнятті рішень, розпоряджень, вказівок, що стосуються функціонуванням ТПФФГ, мають діяти тільки в межах своєї компетенції, встановленої законодавством учасника. Взаємовідносини між учасниками ПФФГ базуються на співробітництві та конкуренції. Участь у ФПГ не забороняє можливості самостійного розвитку підприємства чи установи, а відповідно і конкретних протистоянь між ними. ПФФГ доцільно створювати, адже вони забезпечують своїм членством полегшений доступ до фінансових ресурсів та операціям із цінними паперами, контроль за використанням ресурсів, знання кон'юнктури, координацією дій, поєднання коштів, допомогу і т.д.

⁸ Винслав Ю., Хуснутдинов М., Пухова Е, Ухин А. К развитию постсоветских транснациональных корпораций (фактология, аналитика, предложение) // Российский экономический журнал. — 1999. — № 11-12.

⁹ Ст. 10 Закона Республики Беларусь от 04.06.1999 г. № 265-З "О финансово-промышленных группах" та ін.

¹⁰ Капанина Т. В. Корпоративное право: Учебник для вузов. — М., 1999. — С. 279-284.